

Tanzimat Sürecinde Eğitimde Batılılaşma Hareketlerimiz

Muammer Şanlı

Ankara, Kanguru Yayınları, 2022, 240 sayfa, ISBN: 978-605-1753-46-1.

Meltem BABACAN*

Yazar, ele aldığı *Tanzimat Sürecinde Eğitimde Batılılaşma Hareketlerimiz* adlı eserinde, Tanzimat'ın Osmanlı eğitim sistemi üzerindeki etkilerinden söz etmiştir. Kitap aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecindeki zorluklarını, çatışmalarını ve başarılarını da ele almaktadır. Osmanlı toplumunda bu dönemde gerçekleşen sosyal, kültürel ve siyasal değişimler, eğitim alanındaki dönüşümlerle birlikte anlatılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin eğitimde Batılılaşma sürecinin, o dönemdeki diğer reformlar ve siyasi gelişmelerle nasıl etkileşim içinde olduğuna da değinilmektedir. Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde eğitimde laikleşme ve kız çocuklarının eğitime katılımı gibi sosyal ve cinsiyetle ilgili konulara da dikkat çekmektedir. Osmanlı toplumunun, geleneksel toplumsal yapılarıyla modern eğitim anlayışı arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştığı, cinsiyet rolleri ve eğitime erişim konusundaki zorlukları eleştirel bir bakış açısıyla incelemiştir. Anlatımında Anadolu Selçuklu Devleti'nden başlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecindeki eğitim sistemini ve eğitimde yenileşmeye giden yolu aktarmayı amaçlamıştır.

Yazar, Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin Batı ile ilişkilerini ve Batılılaşma hareketleri kapsamında eğitim reformları ile Batılılaşma hareketlerinin nasıl gerçekleştiğini ele almaktadır. Kitapta, Tanzimat döneminin öncülerinden Mustafa Reşit Paşa'nın ve İbrahim Şinasi'nin eğitim reformları ve Batılılaşma hareketleri üzerine detaylı bilgiler verilmektedir. Tanzimat, Batılılaşmak, Osmanlı eğitim sisteminde etkileri ve uygulamaları kavramlarından bahseden yazarın, üzerinde en çok durduğu kavram

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, meltembabacann@gmail.com
Tarih Kritik (9) 3 History Critique | Temmuz/July 2023

ise Batılaşmak olmuştur. Yazar burada “*Bu bir medeniyeti ifade ediyor, Doğu medeniyetinden farkı neydi? Osmanlı toplumunda nasıl ifade ediliyordu? Nasıl anlaşılıyordu ve insanlığın ortak değeri olarak ifade edilen bir kavram, Türkiye’de nasıl ortaya çıkmıştı?*” soruları üzerinde durmuştur. Özellikle bu kavramların açıklamalarını birinci bölümde “Batı Medeniyeti Üzerine Bir Değerlendirme” başlığı altında ele almıştır. Kitapta Osmanlı eğitim kurumları da detaylıca incelenmektedir. Medreseler, rüştiyeler, muallim mektepleri, idadiler ve sultaniler hakkında bilgiler verilmektedir. Yazar ayrıca, dönemin eğitimcileri ve aydınları arasında yaşanan tartışmalara da değinmektedir. Batılılaşma hareketlerine karşı çıkanların yanı sıra, bu hareketlere destek verenlerin de fikirleri ve görüşlerini aktarmaktadır.

Kitap; ön söz, “Medeniyet ve Batılılaşma”, “Osmanlı İmparatorluğunda Batılılaşma Hareketleri”, “Eğitimde Batılılaşma Hareketleri Klasik Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış”, “Tanzimat Maarifinden Cumhuriyet Dönemi’ne İntikal Eden Sorunlar ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu” bölümleri, sonuç ve değerlendirme bölümü ve okuma parçalarından oluşmaktadır. Konular ana başlık altında alt başlıklarla ayrı ayrı ele almıştır. Bu da çalışmaya bir bütünlük katmış, eseri düzenli ve anlaşılır kılmıştır.

Yazar birinci bölümü üç alt başlığa ayırmıştır. Bu bölümde eserin temelini oluşturan, Batılılaşma ve medeniyet kavramı üzerinde durmuş, kavramlara dair farklı görüşleri inceleyip aktarmıştır. Daha sonra ise Türklerin Batı ile ilk münasebetlerini açıklamış, 19. yüzyılda Avrupa’nın bulunduğu durumlardan söz etmiştir. İkinci bölümü dört alt başlığa ayırmıştır. Bu bölümde, Lale Devri’nden başlayarak III. Selim ve Nizam-ı Cedid, II. Mahmud reformları ve Tanzimat’a giden süreçlerden bahsetmiştir. Üçüncü bölümü dört alt başlığa ayıran yazar, medreselerin kuruluşları, kurulma amaçları ve bozulmasından; vakıf ve vakıf müesseselerinden; sıbyan mekteplerinden; sıbyan mekteplerinin ıslahatına yönelik tedbirlerinden; rüştiye ve idadilerden; muallim mekteplerinden detaylıca bahsetmiştir. Galatasaray Lisesine de ayrı bir başlık açmıştır. Dördüncü bölümde, Tanzimat dönemi boyunca üstüne düşülen fakat bir türlü çözülmeyen Cumhuriyet dönemine intikal eden, eğitimin temel sorunları üzerinde durmuştur. Yazarın sıralamasıyla “Eğitimde Birlik”, “Maarif Okullarının Islahı”, “Öğretmen Meselesi”, “Alfabe Meselesi”, “Kız Çocuklarının Eğitimi Meselesi” başlıkları altında yine farklı görüşler incelenmiştir. Yazar, kitabın sonuna dokuz adet kısa okuma parçası ve metin eklemiştir. Burada “Abdülmeccid” başlığı altında kısaca Abdülmeccid’in kişiliğinden, Mustafa Reşit Paşa’dan, İmamzade Esad Efendi’den, Ahmet Cevdet Paşa’dan bahsetmiştir. Bunlar, anılan kişilerin hayatlarıyla ve karakterleriyle ilgili kısaca bilgi verilen okuma parçalarıdır. Kitapta “1869 Nizamnamesi’ne Göre Maarifin Gelir Kaynakları”, “Taşra Mekteb-i Rüştiyesinin İdare-i Dahiliyelerine Mahsus Talimat”, “II. Mahmud’un İlköğretimi Mecburi Kılan 1824 Tarihli Fermanının Sureti”, “Vakıf Müessesesinin Mahiyeti ve Günümüzde Değerlendirmesi” başlıklı okuma metinleri bulunmaktadır. Sonuç bölümünün ardından değerlendirme kısmını ise yazar, üçe ayırmış; medeniyet kavramı, Osmanlı Batılılaşması ve eğitimde Batılılaşma hareketleri bakımından konuyu genel bir çerçevede toplamayı başarmıştır.

İki yüz kırk sayfadan oluşan eserin her bölümü kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır; yazılar iyi organize edilmiş, anlaşılır ve sade bir dille yazılmıştır. Her konunun ayrı başlıklar hâlinde ele alınması eseri daha

anlaşılır kılmıştır. Bölümler akıcı ve açıklayıcı bir şekilde aktarılmıştır. Tanzimat döneminde yenileşme, Osmanlı eğitim sistemi ve Batılılaşma süreci hakkında akademik çalışma yapacaklar için iyi bir başlangıç eseri olacaktır. Öte yandan konuyla ilgili daha önce araştırma yapmamış herhangi bir okur için de gayet akıcı ve bilgilendirici bir eser olmuştur. Eserin her seviyedeki okuyucuya uygun olduğu söylenebilir. Esere bir olumsuz eleştiri getirmek gerekirse, noktalama ve yazım yanlışlarından söz edilebilir. Bazı bölümlerde yazım yanlışları ve imla hataları bulunmaktadır. Buna karşılık alıntı cümleler fazlaca kullanılmış, istatistik çıkarımları doğru bir şekilde verilmiştir. Eserde kaynak gösterimi de başarılıdır. Yazar iki yüz kırk yedi dipnot kullanmış, kırk dört kaynaktan yararlanmış ve bu kaynaklar genellikle birincil kaynaklardan oluşmaktadır. Kaynakça, yazar adına göre alfabetik sıralanmış ve tek bir kaynakça listesi hâlinde verilmiştir. Bu durum, metnin içinde alıntılanan kaynağın kolaylıkla bulunabilmesi adına öğrenciler ve araştırmacılar için kolaylık sağlayacaktır. Kaynakçada herhangi bir imla ya da tarih hatasına rastlanmamıştır. Künye bilgileri ise doğru ve tutarlı yazılmıştır.